

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
SERIES OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

ISSN 2224-5294

Volume 1, Number 299 (2015), 263 – 265

ETHNODESIGNER ART OF CERAMIC MASTER ABAI RYSBEKOV

K. Yeralin, B. Kozhamkulova, N. Isaeva

A. Yesevi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan
E-mail: balnur.91@mail.ru

Key words: pottery, ceramics, stages of creativity.

Abstract. In this article the pottery designer Abay Rysbekov's art is regarded and full information about the revival of ceramic handicraft in the A.Rysbekov ceramic center in South Kazakhstan region of the city of Turkestan.

Thus, the teacher of the above mentioned center, that is, ceramic – craft school, is a master and a member of the community of the Republic of Kazakhstan, a participant of art exhibitions and a winner. In 2014 he participated at the world exhibition in Paris among the masters craftsmen. And also he received awards and certificates of master in art needlework in Kazakhstan among the cities of Astana, Almaty, Shymkent, Taraz, Kyzylorda, Aktobe.

A. Rysbekov worked with needlework crafts and explored the creative work of ancient ceramic samples. The famous master of Kazakhstan A.Rysbekov with art - creative works, brings students into artistic aesthetic knowledge.

Special directions of artistic ceramic processing industry and developing new technology and continuing national art custom ceramic crafts are examined.

УДК 738.6

ҚЫШ ӨНДЕУ ШЕБЕРІ АБАЙ РЫСБЕКОВТЫҢ ЭТНОДИЗАЙНДЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Қ. Ералин, Б. Қожамқұлова, Н. Исаева

A. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ түрік университеті, Түркістан, Қазақстан

Тірек сөздер: қыш бұйымдары, қыш өңдеу өнері, шығармашылық кезеңдері.

Аннотация. Мақалада қыш өңдеумен айналысатын қолөнер шебері өмірі мен шығармашылығы туралы өнертанымдық мәліметтер берілген. А. Рысбеков Оңтүстік Қазақстан облысы Түркістан қаласында қолөнер орталығында қыш өңдеу шығармашылығымен айналысады. Сонымен қатар, осы орталықтағы қолөнер мектебінде қыш өңдеу сыныбында дәріс береді. Шебер Қазақстан Республикасы қолөнер шеберлері одағының мүшесі, Халықаралық Республикалық көрмелерге қатысып, шығармалары өнер конкурстарында жүлделі орын алған. 2014 жылы Париж қаласындағы әлемдік қолөнер шеберлерінің көрмесіне қатысқан. Сонымен қатар, шебердің жасаған көркем бұйымдары Қазақстандағы Астана, Алматы, Шымкент, Тараз, Қызылорда, Ақтөбе қалаларындағы өткен көрмелерге қатысып сертификаттар алған. А.Рысбеков шығармашылық жұмыспен қатар қыш өнерінің көне үлгілерін зерттеумен айналысады. Қазақстанға белгілі шебер А. Рысбеков шығармашылық жұмыспен қатар шәкірттерге көркемдік білім мен эстетикалық тәрбие береді. Қыш өңдеу шеберінің өнердегі жеке-дара бағыты ұлттық қыш өнері көркем дәстүрлерін жаңа өнердегі технологиялармен байыта отырып жалғасыру болып табылады.

Қолөнер шебері Абай Рысбеков өмірі мен шығармаларын зерттеуде шебердің өнерін еліміздегі қыш өнерінің дамуынан бөліп қарауға болмайды. Абай Рысбеков қыш өнерін зерттеуге ерекше көңіл бөлген. Ол «Қыш бұйымдары еліміз аумағында заманымыздан бұрынғы XVII–XV ғасырлардан бастап өзіндік әдіспен дамыған. Осы кезеңде қолөнер, текемет өрнектеріне ұқсас белгілер салынған ыдыстар күнделікті өмірде орын алған. Жыл санауымызға дейінгі X–VI ғасырларда Беғазы – Дәндібай мәдениетіне тән түрлі түсті айшықтары бар ыдыстар пайда болған. VI–XII ға-

сырларда қыш ыдыстар жасайтын орындар ежелгі Шаш, Тараз, Сауран, т.б. қалаларда көбейе бастаған. Сонымен бірге астық сақтайтын хумдар, су құбырлары жасалған. Археологтармен тығыз байланыста болған қыш шеберінің өткеннен көріп түйгендері аз емес. Саз балшық арқылы тұрмысқа қажетті бұйымдар дайындаудан тыс музыкалық аспаптар жасау үрдісі де сол кезеңдерде қалыптасқан. Демек аталған өнердің өрісі біздің далала да қанатын барынша кеңге жайған. Мәселен, кемеңгер бабаларымыз саз сырнайға сайын сахараның сазды әуенін сиғыза білген» деп өнертанымдық тұжырымдар жасаған.

Еліміз мұражайларында заманымызға дейінгі I–III ғасырларға тиеселі ыдыстар, тостаған, құмыралар, саптаяқ, тегенелер бар, сонымен қатар X–XII ғасырлар мөлшеріндегі қыш құбырлардың қазбаларын да байқауға болады. Бүгінгі ұлт жанашыры болған қыш шеберлерінің жүрекжарды арман, мұраттары халық мұрасын ұрпақ санасында жаңғыртуға бағытталған. Қыш ісі – адамдар мыңдаған жылдар бойы айналысып келген өте көне өнердің түрі. Қыш құюшылардың өнімдері танымалдылығымен ерекшеленеді. Қазіргі кезде күнделікті тіршілікте әр адам табиғи ыдыс пайдаланғысы келеді. Түрлі құмыралар, сазбалшықтан жасалған кәдесыйлар ерекше көз тартады. Қыш ісімен айналысатын шеберлер бүгінгі күні көп емес, алайда өнімге деген сұраныс жыл сайын артып келеді. Себебі, сазбалшық денсаулыққа пайдалы. Осыған қарай бұл өнер түріне қызығатындар жыл сайын көбею үстінде. Болашақта бұл сала бойынша бәсекелестердің пайда болуы әбден мүмкін. Себебі қазіргі жоғары сапалы қыш бұйымдар, ұлттық стиль, бұйым жарнамасы сауданы өрге бастыруда [1].

Көне заманнан ата-бабаларымыздан бізге мұра болып келе жатқан қолөнердің бір түрі қыш өңдеу. Оны зерттеп дамытып келе жатқан өнер шебері, суретші, керамист Абай Рысбеков. Ол 1961 жылы 3 ақпан күні Оңтүстік Қазақстан облысы Түркістан ауданы Майдамтал елді мекенінде туып өскен. Мектепке жеті жасынан бастап барып, 1978 жылы Майдамталда орта мектепті бітірген. Одан кейін оқуын жалғастыру үшін 1979 жылы Алматыдағы көркем сурет училищесіне түсіп 1985 жылы училищені бітіреді. Абай Рысбеков 1985-1986 жылдары Түркістанға келіп қайта жаңғырту шеберханасында керамист болып жұмыс істейді. Сол жылдар Абай Рысбековтің шығармашылық жұмысының бастауы болады. Қазір Түркістан қаласындағы Қолөнер орталығында суретші, балалар қолөнер мектебінде ұстаз қызметін атқаруда. Абай Рысбековтың негізгі мақсаты қазақ халқының керамикасын жаңғырту. Оның ең алғашқы мақсаты құмыраларды жасап қана қоймай ол сол құмыралардың тарихын зерттеу болған. Абай Рысбековтың алғашқы зерттегені IX–X ғасырлардағы Отырар қыш құмыралары. Абай Рысбеков осы аталған кезеңді қыш құмыра өнерінің ең дамыған кезеңі деп есептейді және өзінің зерттеулерінде бұған көз жеткізіп дәлелдейді.

Абай Рысбеков IX–X ғасырлардағы Отырар қыш құмыраларын зерттей келе, елімізде қазіргі кезде үзіліп бара жатқан бұл қол өнерін қайта жаңғырту оны алда кележатқан ұрпаққа сол қалпын бұздырмай жеткізу оның қазіргі кездегі алға қойған мақсаты. Рысбеков 1995 жылдан бастап Қазақстан Республикасының суретшілер одағының мүшесі. 2012 жылдан бастап Қазақстан Республикасының қолөнершілер одағының мүшесі болып есептелінеді. А.Рысбеков мырзаның осы атақтарға қол жеткізуінің бірден бір сыры оның еңбекқорлығы мен ізденісі және де өзінің ерекше таланттылығы болып табылады [2, 3].

Абай Рысбековтың қыш өнері бойынша көптеген көрмелерге, фестивалдарға қатысып жүлделі орын алған. Абай Рысбековтың ең алғашқы қатысқан фестивалы «Жігер» фестивалы. Бұл КСРО-ның кезінде болған фестивал. Ол туризм саласынан болған түрлі көрмелерге, жәрмеңкелерге қатысып тұрады және сол көрмелерде өзінің шеберлігін шеберлік сыныбы формасында көпшілікке көрсетеді. Шебер 2001 жылы Қазақстанның 20 жылдығына байланысты Франция еліне барып қолөнер көрмесіне қатысқан. 2014 жылы Парижге барып сол жерде көптеген қол өнер шеберлерімен бірге өнер көрсетті. Абай Рысбеков Париж қаласына өз қолымен істеген станогын апарып сол жерде өз қолымен дүлей жұртқа саз балшықтан құмыраның қалай жасалуын шебер класын көрсетіп өз шеберлігін халыққа көрсетті. Абай Рысбеков Парижге өзімен бірге барған қол өнер шеберлерімен сол қала тұрғындарына есте қаларлықтай кішігірім көрме ұйымдастырған. Ол Астана қаласының жыл сайын өтетін тойлау рәсіміне қатарынан алты жыл қатысып жүлделі орындарды иелену үстінде. Егемендігіміздің 20 жылдығына орай өткізілген іс - шарада Абай Рысбеков өзінің шеберлігімен ел арасында ерекшеленіп медальмен марапатталған. Әр адамның еңбек жолында өзіндік бір ұстанар жолы стилі болады. Абай мырзаның еңбектері терекота стилінде десек болады.

Терекота – дегеніміз күйген қыш ыдыстар. Олардың сыртында глазировка болмайды ол тек қана штамп және тырналау әдісімен жасалады. Ол осы әдіспен негізінен балбал тас, сазсырнай, түйелер, сювинерлер жасайды. Абай Рысбековтың осы шығармашылық жұмыспен айналысқанына отыз жылдан асты. Оның жеке өзі тәрбиелейтін шәкірттері Ақтау, Ақтөбе, Шымкент Қызылорда қалаларында шығармашылықпен айналысады [4, 5].

Абай Рысбеков бізге берген сұхбатында «Халықтық қасиетіміздің бір парасы болған қыш өнерінің өркен жаяр өрісі кең, өрелі ұрпақтың еншісіне қалған «асыл қазынамыздың» арнасы құрғамасын. Біздің мына құмыра өнері кешегі кеңес заманында үзіліп қалғандай болды, соны қайта тірілтсек, мәселен, бізде Отырар құмыралары, Тараз, Сауран құмыралары деген мектептер ашып оны дамытып жатсақ, қыш өнері ары қарай өсетін еді, мынау халқымыздың дүниелері деп қарайтын дәрежеге жеткен кезде біздің де арманымыз орындалатын шығар» деп ойын білдірді. Қыш шебері еліміздің әр өңірінде шеберлік сабақтарын үзбей өткізіп, ұлттық құндылықтарымызды ұлықтап келеді, ол байырғы қаланың бүгінгі перзенттерінен үлкен үміт күтеді [6, 7].

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе айтар болсақ қыш ісі –мыңдаған жылдар бойы халықтың айналысып келген өте көне өнердің түрі. Абай Рысбеков жасаған қыш өнімдері көпқырлы танымалдылығымен ерекшеленеді. Түрлі құмыралар, сазбалшықтан жасалған кәдесыйлар оның шығармашылығында ерекше тартымды көрінеді. Бүгінгі таңда ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан қыш өнерін келер ұрпаққа сол қалпында жеткізу Абай Рысбековтің басты мақсаты болып табылады. Қорыта айтқанда Абай Рысбековтің бабалар өнерін жалғастырушы, суретші, қыш өнерін зерттеуші, ұлағатты ұстаз ретінде тануымызға болады.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Маргулан.Ә.Х. Казахское народное прикладное искусство. – Т. 1. – Алматы, 1986. – С. 268.
- [2] Ералин Қ.Е. Қазақстан бейнелеу өнері шеберлері. – Алматы: М. Талант, 1999. – 120 с.
- [3] Ералин Қ.Е. Қазақстан бейнелеу өнері. Оқу құралы. – Түркістан: А. Ясауи университеті, 2009. – 220 с.
- [4] Әміргазин Қ.Ж. Қазақ халқының қолөнері (Темір). – Алматы: Сорос Қазақстан, 1994. – С. 120.
- [5] Ералин К.Е. Этнодизайн. Оқу құралы. – Түркістан: А. Ясауи атын. ХҚТУ, 2014. – 203 б.
- [6] Крюкова И.А. Русская скульптура малых форм. – М.: Наука, 1969. – С. 167.
- [7] Кемешов Д.А. Керамика. – Шымкент: ШПИ, 1994. – 97 б.

REFERENCES

- [1] Margulan A.H. Kazakh folk applied art. Vol. 1. Almaty, 1986. P. 268.
- [2] Yeralin K. Ye. Artists of fine art of Kazakhstan. Almaty: M. Talant, 1999. P.120.
- [3] Yeralin K. Ye. Fine art of Kazakhstan. Train aid. Turkestan: A. Yasawi International Kazakh-Turkish University, 2009. P. 220.
- [4] Amirgazin K.ZH. Folk art of Kazakhs. Almaty: Soros Kazakhstan, 1994. P. 120.
- [5] Yeralin, K.Ye. Ethnodesign. Train aid. Turkestan: A. Yasawi International Kazakh-Turkish University, 2014. P. 203.
- [6] Kryukova I.A. Russian sculpture of small forms. – M.: Science, 1969. – P. 167.
- [7] Kemeshov D.A. Ceramics. Shymkent: ShPC, 1994. P. 97.

ЭТНОДИЗАЙНЕРСКОЕ ТВОРЧЕСТВО МАСТЕРА ПО КЕРАМИКЕ АБАЯ РЫСБЕКОВА

К. Ералин, Б. Кожамкулова, Н. Исаева

Международный казахско-турецкий университет им. А. Ясауи, Туркестан, Казахстан

Ключевые слова: керамические изделия, искусство керамики, этапы творчества.

Аннотация. В этой статье рассмотрено творчество художника керамиста Абая Рысбекова, а также даны полные информации о возрождении керамической ремесленной керамического центра в творчествах художника А. Рысбекова в Южно –Казахстанской области города Туркестан. Таким образом, преподаватель вышеназванного центра, то есть керамической -ремесленной школы – мастер и член сообщества Республики Казахстана, участник художественных выставок и призер первого места. В 2014 году участвовал на мировой выставке в Париже среди мастеров-ремесленников. А также получил награду и сертификаты по художественной рукоделии мастера по Казахстану среди городов Астана, Алматы, Шымкент, Тараз, Кызылорда, Ақтөбе. А. Рысбеков занимался ремеслом по керамике, исследовал творческие работы древних образцов керамики. Знаменитый мастер Казахстана А.Рысбеков своими художественно – творческими работами воспитывает у учащихся художественно- эстетический вкус, учит их практически. Рассмотрены специальные направлений художественной переработки керамической отрасли и развитие новых технологии искусства и продолжение национальных обычаев керамического ремесла.

Поступила 27.01.2015г.